

Mgr. Caimo en de afschaffing van de Engelse S.J.-kolleges te Brugge in 1773

Als bijdrage tot de geschiedenis van de verhouding tussen Kerk en Staat tijdens de verlichting, werd aan Mgr. Joannes-Robertus Caimo, XVIe bisschop van Brugge (1754-1775), een studie gewijd waarin getracht werd de houding te bepalen die deze kerkvorst aannam tegenover de politieke overheid van zijn tijd¹. Daarbij bleek dat de verhouding tussen beide instanties niet altijd gekenmerkt was door begrip en geduld. Een van de belangrijkste gebeurtenissen die deze spanning illustreren was de opheffing van de jezuïetenorde in september 1773.

De stad Brugge bezat in 1773 drie S.J.-kommuniteiten: een Vlaams kollege en twee Engelse kolleges. Vooral die laatste twee, het groot en het klein Engels kollege, waren

---

1. R. Clement, *Joannes-Robertus Caimo, XVIe bisschop van Brugge (1754-1775), en zijn relaties met de politieke overheid. Bijdrage tot de geschiedenis van de verhouding tussen Kerk en Staat tijdens de Verlichting*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1973.

De in dit artikel gebruikte afkortingen zijn:

AE. = Bisschoppelijk Archief Brugge. *Fonds B. Bisdom Brugge. Acta Episcopatus.*

ARA. = Algemeen Rijksarchief Brussel.

ASEB. = *Annales de la Société d'Emulation de Bruges.*

CJ. = *Comité jésuitique.*

GRO. = *Conseil privé autrichien. Geheime Raad van Oostenrijk.*

KON. = *Chancellerie des Pays-Bas autrichiens. Kanselarij van de Oostenrijkse Nederlanden.*

NBW. = *Nationaal Biografisch Woordenboek.*

RAG., R.v.VI. = Rijksarchief Gent. *Fonds Raad van Vlaanderen.*

SSO. = *Secrétairerie d'Etat et de Guerre. Sekretariaat van Staat en Oorlog.*

een oorzaak van heel wat moeilijkheden en het is interessant Caimo's houding dienaangaande even te onderzoeken. Waar hij vóór de afschaffing van de orde eerder kritisch-wantrouwend stond tegenover de jezuïeten, heeft men de indruk dat de gebeurtenissen van sept. 1773 zijn houding plots veranderden. Hij lijkt inderdaad tegenover de politieke overheid de verdediging op te nemen van de paters die hij tot dan toe geen beste hart toedroeg. Ging het hier inderdaad om een veranderde houding ?

1. *Caimo en de jezuïeten vóór 1773.*

Toen Caimo bisschop van Brugge werd bestond er slechts één S.J.-kommuniteit, nl. het Vlaams kollege ². De twee Engelse kolleges werden er pas in 1762 opgericht. Reeds van bij het begin van zijn episkopaat ontstond er wrijving tussen hem en de jezuïeten naar aanleiding van het eksamen dat iedere priester diende af te leggen vóór de bisschop of diens afgevaardigde om biecht te mogen horen in het bisdom. Deze verplichting gold zowel de sekulieren als de regulieren, en de duur van de gegeven toelating hing af van de uitslag van het eksamen. Van diezelfde uitslag hing ook af of ze van de zogenaamde «gereserveerde» zonden mochten ontslaan ³.

P. Joannes Fraeys, provinciaal overste van de Vlaamse jezuïeten, schreef daarover aan Caimo op 21 jan. 1755. Hij had gehoord dat de bisschop de jezuïeten van Brugge aan een dergelijk eksamen had onderworpen en in feite loochende hij niet dat de bisschop dit recht had. Maar toen begon hij zijn opwerpingen: «Sinds de 200 jaar dat de jezuïeten in Vlaanderen of Brabant werken heeft nooit een bisschop een eksamen van hen afgenomen om biecht te horen. Indien ge

---

2. Cfr. L. Deplace, *L'ancien collège des Jésuites à Bruges (1560-1773)*, - ASEB., 1884, dl. XXXIV, p. 1-100.

3. Sommige zonden waren, omwille van hun belangrijkheid, aan de paus of aan de bisschop gereserveerd, t.t.z. dat deze laatste de absolute van bepaalde zonden tot zich trokken.

toch aan uw besluit vasthoudt, stel U dan eerst de vraag of we ooit het vertrouwen beschaamd hebben dat men in ons gesteld heeft. De vijanden van de Sociëteit en van de gelovigen zullen blij zijn, de jansenisten zullen juichen dat er eindelijk iemand gevonden wordt die voorzichtiger is dan alle anderen, een bisschop, ja een doctor van de Universiteit van Leuven, voor wie de onkunde van de jezuiteten om biecht te horen duidelijk is. De katolieken van hun kant zullen beginnen twijfelen, steunend op uw gezag. Ja, zelfs de H. Vader zal beginnen twijfelen. En wat zal de reactie zijn van de andere S.J.-provincies ? Om U gerust te stellen verzeker ik U dat geen enkele van onze paters gewijd werd zonder vooraf een degelijk examen afgelegd te hebben in verband met het biecht horen. Ik vraag U dit alles in beschouwing te nemen bij het verder opleggen van het examen»⁴.

Het antwoord van Caimo toont heel goed zijn gesteldheid aan tegenover de jezuiteten: «Ge schijnt niet goed op de hoogte te zijn wanneer ge beweert dat er nooit een examen werd afgenomen van een jezuitet in verband met het biecht horen. Maar ja, het is normaal dat de mensen niet optekenen wat hen niet ligt⁵. Ge zoudt U nochtans moeten herinneren dat onlangs iets dergelijks, met heel veel ruchtbaarheid, gebeurd is in Namen. Wat het examen betreft moogt ge gerust zijn: de leden van uw orde zullen in het geheim ondervraagd worden en, als het ruchtbaar wordt, zal het de fout van de jezuiteten zelf zijn. En zelfs indien het publiek wordt, zouden zij er dan zozeer onder lijden ? En lijden ze meer onder het feit dat ik doctor in de theologie ben dan bisschop ? De titel van Leuven is alleen in België en de omliggende provincies gekend. Ik zal dus blijven de jezuiteten aan een examen onderwerpen, hetgeen ik niet doe omdat

---

4. *AE.*, nr. 63, f° 20 v°, P. Fraeys aan Caimo, Antwerpen, 21 jan. 1755.

5. «Non soleant homines ea quae sibi contraria videntur, in annalibus suis adnotare.»

ik iets speciaals tegen hen heb maar alleen omdat ik voor niemand een uitzondering wil maken» ⁶.

Regelmatig dook in de volgende jaren deze tamelijk gespannen houding tussen Caimo en de ordeleden op. Op 20 jan. 1756 nodigde Caimo P. Henri Jossaert, rektor van het S.J.-kollege van Brugge, bij zich uit en deelde hem mee dat hij alle toelatingen, die ooit aan jezuiteten geschonken waren, herriep, wanneer deze laatste voor het ogenblik niet meer in Brugge verbleven ⁷. Diezelfde Jossaert schreef op 8 april 1757 aan Caimo een zeer hoogdravende brief om hem te vragen één van zijn onderdanen niet te onderwerpen aan een nieuw eksamen om de verlenging van zijn jurisdictie te verkrijgen. De sekretaris van de bisschop noteerde heel kort in de *Acta Caimo*: «*Ad has literas Ill. Dnus. non respondit*» ⁸. Enige dagen later echter, omwille van het voortdurend aandringen aan Jossaert, werd die verlenging dan toch geschonken, voor één jaar, zonder voorafgaand eksamen ⁹.

Toen bij wed. Vincent te Brugge een boekje gedrukt werd met de korte inhoud van een vijfdaagse retraite, te geven in de kerk van de jezuiteten, werd de uitgeefster onmiddellijk ter verantwoording geroepen op het bisdom omdat zij het boekje gedrukt had zonder toestemming van de kerkelijke censor. Ter verontschuldiging verwees zij naar de jezuiteten die gezegd hadden dat die toestemming niet noodzakelijk was omdat het boekje ook al te Rome gedrukt geweest was. Aartsdiaken Van Tienevelt, die tegelijk boekencensor was, dreigde echter met straffen indien ze hem niet onmiddellijk het boekje voorlegde ¹⁰. Hierop reageerde Henri Jossaert dadelijk: «Het doet me pijn te vernemen wat gij die vrouw aangedaan hebt. Hoeveel beter en betamelijker had alles kunnen verlopen indien ge persoonlijk eens gekomen waart

6. *AE.*, nr. 63, f° 20 v°, kopie van antwoord van Caimo aan de provinciaal van de Vlaamse jezuiteten, ongedateerd.

7. *AE.*, nr. 63, f° 72.

8. *AE.*, nr. 64, f° 29-30.

9. *AE.*, nr. 64, f° 31, 15 april 1756.

10. *AE.*, nr. 63, f° 90, 29 mei 1756.

ofwel tenminste de echte verantwoordelijken voor de druk van het boekje bij U had uitgenodigd. In elk geval, indien we iets misdaan hebben is het buiten ons weten gebeurd, want het was geenszins onze bedoeling ook maar de minste inbreuk te maken op enig recht». Tenslotte beloofde Jossaert van zelf naar het bisschoppelijk paleis te komen, wat hij dan ook een paar dagen later deed ¹¹.

Ook de Engelse jezuïeten van St.-Omer en Watten, sinds aug. 1762 in Brugge gevestigd, ondervonden onmiddellijk dat zij niet autonoom sommige beslissingen konden nemen zonder medeweten van de bisschop. Reeds in december van datzelfde jaar werden ze ernstig op de vingers getikt omdat ze dagelijks in hun huizen de H. Mis opdroegen zonder daartoe de uitdrukkelijke toelating van Caimo ontvangen te hebben ¹².

Het ware nochtans verkeerd uit het voorgaande af te leiden dat de houding van Caimo tegenover de jezuïeten eenzijdig negatief was. Er zijn ook heel wat aanduidingen van waardering voor hun persoon en hun werk. Zo gaf hij in 1758 aan P. Henri Schyckele, nieuwe rektor van het Vlaams kollege, zonder voorafgaand eksamen de toelating om te preken en biecht te horen voor gans de tijd van zijn rektorat ¹³. Om de H. Hartdevotie te bevorderen richtte hij in het groot Engels kollege een speciale broederschap op ¹⁴. En uit het vervolg van deze paragraaf zal blijken dat hij hun onderwijs te Brugge ten zeerste op prijs stelde. Nochtans is het niet te loochenen dat de houding van Caimo tegenover de jezuïeten eerder negatief was. Nu moet eerst iets meer gezegd worden over de Engelse jezuïeten omdat het vooral m.b.t. hun kolleges was dat de houding van Caimo tegenover de afschaffing van de orde te situeren is.

---

11. *Ibidem*, brief van Henri Jossaert aan Van Tienevelt, 31 mei 1756; Jossaert begaf zich naar het paleis op 2 juni 1756.

12. *AE.*, nr. 66, f° 19 v°, 5 dec. 1762.

13. *AE.*, nr. 64, f° 159 v°, 10 okt. 1758.

14. *AE.*, nr. 67, f° 25, 13 mei 1766.

2. De Engelse jezuïetenkolleges te Brugge ¹⁵.

Sinds 1594 waren te St.-Omer, dat toen tot de Spaanse Nederlanden behoorde maar later Frans grondgebied werd, Engelse jezuïeten gevestigd die op de vlucht waren gegaan voor de kerkvervolging in hun land. Ze openden er een middelbare school voor Engelse katolieke jongeren maar ook voor leerlingen van het vasteland die er de Engelse taal wilden leren. In de omgeving van St.-Omer, te Watten, werd ook een zogenaamd «klein» Engels kollege geopend waar de kinderen een voorbereidende opleiding kregen vooraleer naar het «groot» kollege over te gaan ¹⁶. Beide kolleges kenden weldra een grote bloei. Rond het midden van de XVIIe eeuw telde St.-Omer reeds meer dan 200 leerlingen, hetgeen vooral te danken was aan de ijver van de derde rector, de bruggeling P. Schoondonck ¹⁷.

In 1762 zag de toekomst van de jezuïeten te St.-Omer en te Watten er allesbehalve rooskleurig uit. In dat jaar had het Parlement te Parijs de ontbinding van de orde voor zijn rechtsgebied uitgesproken, hierin spoedig gevolgd door verschillende provinciale Parlementen. De jezuïeten van St.-Omer, die wisten wat in 1759 in Portugal gebeurd was ¹⁸, vreesden op hun beurt hetzelfde lot te ondergaan en gingen

---

15. W.C. Robinson en A. Van Caloen, *Notice sur les collèges des Pères Jésuites anglais à Bruges*, - ASEB., 1884, dl. XXXIV, p. 101-131; RAG., R.v.VI., nr. 35836: daarin bevindt zich een handschriftelijk rapport over de geschiedenis van de Engelse kolleges te Brugge, getiteld: «*Histoire de l'Etablissement de ce qu'on nomme le grand et le petit collège à Bruges*», voortaan afgekort door «*Histoire...*». Zie ook ARA., CJ., reg. nr. 5, f° 12-23. Uit heel het rapport blijkt dat de opsteller ervan nogal negatief ingesteld was tegenover de jezuïeten.

16. Oorspronkelijk was het klein kollege opgericht te Boulogne-sur-mer en eerst later overgebracht naar Watten. W.C. Robinson en A. Van Caloen, *a.c.*, p. 109.

17. W.C. Robinson en A. Van Caloen, *a.c.*, p. 102-104.

18. Algemene opheffing van de jezuïetenorde door toedoen van Pombal, cfr. P. Bonenfant, *La suppression de la Compagnie de Jésus dans les Pays-Bas autrichiens (1773)*, (*Mémoire couronné de l'Académie Royale de Belgique. Classe des Lettres et des Sciences Morales et Politiques*, 2e reeks, dl. XIX). Brussel, 1924, p. 15.

op zoek naar een nieuwe vestigingsplaats. Brugge werd daarbij als het meest geschikt aangezien, o.a. omwille van de gemakkelijke verbinding met Engeland. De paters polsten daartoe eerst bij de brugse magistraat, die het voorstel wel genegen was. Hij zag inderdaad heel wat goede kanten in de vestiging van het kollege te Brugge: financieel zou de stad voordeel halen uit de uitgaven van de 160-170 Engelse studenten en paters; het bezoek van hun familieleden zou ook al bevorderlijk zijn voor de brugse handel; en daarbij zou aan de plaatselijke jongeren een kans geboden worden de Engelse taal te leren. Op 21 juli 1762 schreef de magistraat daarover aan Cobenzl en vroeg hoe hij zich zou moeten gedragen indien de paters definitief vroegen zich te Brugge te vestigen ¹⁹.

In aug. 1762 moest plots rap gehandeld worden. De jezuiteten vreesden een onverhoedse uitdrijving uit St.-Omer en vroegen aan Karel van Lorreinen de toelating zich «*par interim*» te Brugge te mogen vestigen, totdat ze de patentbrieven van de keizerin zouden ontvangen hebben met de definitieve goedkeuring. De landvoogd gaf die voorlopige toestemming bij dekreet van 19 aug. 1762, ofschoon de eerste jezuiteten en studenten van St.-Omer reeds op 11 aug. te Brugge aangekomen waren ²⁰. Even later werd een nieuw rekwest naar de landvoogd gestuurd om dezelfde toelating te vragen voor het klein kollege van Watten. Karel van Lorreinen voldeed ook aan deze vraag door het dekreet van 2 sept. 1762. Anderhalve maand later kreeg hij vanuit Wenen de bevestiging dat hij goed gehandeld had door de vestiging van de Engelse kolleges te Brugge toe te laten: «*Cet établissement ne peut être que fort utile tant à la Religion qu'à l'Etat*» ²¹.

---

19. RAG., R.v.VI., nr. 35836, *Histoire...* Het rapport bevat geen antwoord van Cobenzl op deze vraag.

20. W.C. Robinson en A. Van Caloen, *a.c.*, p. 107.

21. ARA., KON., reg. nr. 346, p. 119-120, keizerin aan landvoogd, Wenen, 16 nov. 1762.

Op 11 sept. vroegen de paters de officiële toelating voor hun vestiging te Brugge, die ze verkregen door de patentbrieven van 1 dec. 1762²². P. Bonenfant merkt op dat deze toelating gegeven werd in een periode waarop de regering met alle middelen de uittocht van Franse jezuiteten naar de Nederlanden wilde verhinderen²³. De enige verklaring vindt hij in het feit dat men de belangen van de stad Brugge wilde behartigen, zoals de plaatselijke magistraat die reeds naar voor gebracht had. Meer nog: om de jezuiteten te beletten de stad te verlaten, stipuleerde het zesde punt van de patentbrieven dat de paters binnen het jaar een kollege moesten bouwen²⁴. Toch slaagden de jezuiteten er gedeeltelijk in dit laatste gebod te omzeilen en uiteindelijk waren in 1773 alleen de gebouwen van het klein kollege opgetrokken, terwijl het groot kollege nog steeds in een gehuurd huis ondergebracht was²⁵.

De andere punten van de patentbrieven van 1 dec. 1762 legden de vrijheid van de jezuiteten heel sterk aan banden. Nooit mochten ze zich beroepen op een privilege dat in strijd zou zijn met de wet of de bepalingen van de Staat; in alles wat ze onderwezen moesten ze de soevereine rechten van de vorst erkennen; ze dienden een gezonde moraal te onderwijzen; wat hun opvoedingsstelsel, de studies, de leer en het regime betrof, waren ze voor alles onderworpen aan de censuur en de bevelen van de regering; het aantal jezuiteten per kollege werd vastgelegd; en tenslotte volgden nog een reeks bepalingen in verband met hun goederen, waarvan het hogergenoemde bouwen van de kolleges deel uitmaakte.

---

22. Een kopie van deze patentbrieven bevindt zich in ARA., SSO., nr. 1889: *Administration ecclésiastique. Jésuites*.

23. En met Franse jezuiteten werd uitdrukkelijk bedoeld: jezuiteten die in Frankrijk verbleven op het ogenblik dat hun orde er verboden werd. ARA., GRO., nr. 838, Cobenzl aan de provinciaal van de Vlaamse jezuiteten, 29 aug. 1762.

24. P. Bonenfant, *o.c.*, p. 115-116.

25. Een schets, het grondplan en andere gegevens over het op te trekken groot kollege vindt men bij W.C. Robinson en A. Van Caloen, *a.c.*, p. 112-113; 127-130.

Volgens de schrijver van de *Histoire...* aanvaardden de paters, schijnbaar met de grootste onderwerping, deze voorwaarden die men stelde aan hun vestiging te Brugge, maar trokken zich weldra niet veel meer aan van hun mooie beloften.

In de loop van 1764 vroegen de Engelse jezuiteten aan de keizerin om nieuwe patentbrieven, ditmaal zonder de zes voorwaarden zoals die voorkwamen in de vorige brieven. Ze merkten op dat zij niets in te brengen hadden tegen die voorwaarden op zichzelf maar alleen tegen het feit dat zij de enige orde waren die dergelijke patentbrieven ontving. De geheime Raad, hierover gekonsulteed, reageerde zeer heftig: «Hebben die jezuiteten wel bedacht dat zij zo pas uit Frankrijk verdreven zijn en dat ze zelf op voorhand iedere voorwaarde aanvaard hebben om zich hier te vestigen?».

Wat de Geheime Raad hen bijzonder kwalijk nam was hun wens tot algehele vrijheid inzake opvoeding, studie, leer en regime, welke volgens hen volledig afgestemd moest zijn op de situatie in Engeland. De Raad besloot dat Hare Majesteit niet moest ingaan op het rekwest van de Engelse jezuiteten en dat Zij daarbij geen schrik moest hebben dat de paters zich misschien elders zouden vestigen. Waar zou dit immers kunnen gebeuren onder dezelfde voorwaarden als hier ²⁶?

Daarmee werden de jezuiteten, volgens de *Histoire...*, niet volgzamer. Voortdurend probeerden ze de zesde voorwaarde, die handelde over hun goederen, te omzeilen. De regering reageerde hierbij vruchteloos. Immers: «*l'expérience n'a que trop souvent prouvé qu'il n'est ni loi ni autorité quelconque, qui peut amener ces gens à faire ce qui ne convenait pas à leurs vues*». Zo kwam het dat de bouw van het groot kollege steeds opnieuw uitgesteld werd en de toestand is zo gebleven tot op de dag van de algemene opheffing van

---

26. Konsult van de Geheime Raad van 19 sept. 1764, opnieuw opgenomen in de *Histoire...*

de orde. Op dat ogenblik waren in het klein kollege 81 studenten en in het groot 90, waaronder respectievelijk 17 en 9 Belgen.

3. *De afschaffing van de jezùietenorde in 1773. Eerste maatregelen.*

Op 21 juli 1773 ondertekende paus Clemens XIV de breve *Dominus et Redemptor* waardoor de Sociëteit van Jezus officieel opgeheven werd²⁷. Door het koninklijk besluit van 2 sept. 1773 droeg Maria-Theresia Karel van Lorreinen op het nodige te doen om de breve in de Oostenrijkse Nederlanden ten uitvoer te brengen. Daar de landvoogd echter op dat ogenblik niet aanwezig was in Brussel nam de gevolmachtigde minister Starhemberg de zaak in handen en bleef alles verder leiden, ook na de terugkeer van de landvoogd in Brussel²⁸. Hij riep een speciale *jointe* bijeen, het *Comité jésuitique*, dat op 17 sept. 1773 de patentbrieven publiceerde (gedateerd echter op 13 sept.) ter uitvoering van de breve in de Oostenrijkse Nederlanden²⁹. Caimo ontving een kopie van de breve en van de patentbrieven en werd verzocht op maandag 20 sept. een afgevaardigde te sturen naar ieder huis van de jezùieten in zijn bisdom om er tegenwoordig te zijn bij de sluiting van die huizen³⁰.

De patentbrieven schreven aan het burgerlijk gezag alle macht toe bij het uitvoeren van de breve en ook in Brugge werden wereldlijke kommissarissen aangeduid om zich op 20 sept. om 7 u. 's morgens, met dat doel naar de jezùietenkolleges te begeven. De rol van de bisschop beperkte zich hierbij tot het verbieden aan de paters van te preken, biecht te horen en publiek de H. Mis op te dragen in hun kerken.

27. Een tekst van deze breve bevindt zich in *AE.*, nr. 68, f° 139 v°.

28. Over Starhemberg, cfr. P. Lenders, art. *Starhemberg, Georg Adam von*, - *NBW.*, dl. II, 1966, kol. 806-814.

29. P. Bonenfant, *o.c.*, p. 49-54.

30. *AE.*, nr. 68, f° 139 v°, keizerin aan Caimo, Brussel, 15 sept. 1773.

Caimo moest hen ook opdragen hun ordekleed af te leggen en de kledij van de sekuliere klerus over te nemen. Voorlopig diende hij zich aan die bepalingen te houden en de regering over de uitvoering ervan in te lichten. Uit het rapport dat Caimo diezelfde dag naar de regering stuurde en ook uit latere gegevens blijkt dat de sluiting van het Vlaamse kollege geen speciale moeilijkheden meebracht.

Heel anders verliep het echter met de beide Engelse kolleges. In een brief aan Starhemberg had Kaunitz, hofkanselier te Wenen, op 15 sept. 1773 reeds gewezen op het feit dat men, wat Brugge betrof, rekening moest houden met de Engelse en Ierse katolieken en niet zomaar de kolleges mocht sluiten³¹. Ook de magistraat van Brugge voorzag de mogelijkheid dat er een einde zou komen aan al de weldaden die de stad sinds de oprichting van de twee kolleges genoten had. Daarom schreef hij tijdig — op 15 sept. — aan Karel van Lorreinen om er hem opmerkzaam op te maken dat zelfs de tijdelijke sluiting van de kolleges tot gevolg zou hebben dat veel Engelsen hun kinderen niet meer naar Brugge zouden terugsturen. «Zo de leraars geen geestelijke functies meer mogen uitoefenen, laat ze dan tenminste blijven les geven. En ga in elk geval kalm te werk om de ouders in Engeland niet te alarmeren»³². Tenslotte hadden de directeurs zelf van de kolleges zich tot hun oudleerling Patrice de Neny gericht³³ om zijn bescherming te vragen en hem een plan tot instandhouding van de kolleges voor te leggen³⁴. Van de Neny moest men echter weinig positiefs verwachten³⁵.

31. ARA., SSO., nr. 1889, kopie van brief van Kaunitz aan Starhemberg, Austerlitz, 15 sept. 1773. De volledige tekst van deze brief bevindt zich bij P. Bonenfant, *o.c.*, p. 189-191.

32. ARA., SSO., nr. 1889.

33. Patrice de Neny, president van de Geheime Raad en lid van het Comité jésuitique, had zijn humaniora-studies gedaan bij de Engelse jezuiten te St.-Omer. Cfr. P. Bonenfant, *o.c.*, p. 40.

34. De korte inhoud van deze brief, van 10 sept. 1773, bevindt zich bij W.C. Robinson en A. Van Caloen, *a.c.*, p. 117.

35. Patrice de Neny stond bekend om zijn diepe vijandigheid tegenover zijn vroegere meesters.

Terwijl het *Comité jésuitique* en vooral Patrice de Neny vast besloten waren de Engelse kolleges, zoals alle andere, te sluiten ³⁶, wilde Starhemberg, althans aanvankelijk, de brugse kolleges bewaren. Daartoe schreef hij op 18 sept. een konfidentiële brief naar Caimo om hem op de hoogte te brengen van zijn verlangen. Hij droeg hem op andere priesters te zoeken voor de direktie en het onderwijs maar sloot toch de mogelijkheid niet uit dat tijdelijk nog enkele jezuïeten zouden mogen lesgeven tot men voldoende ander personeel gevonden had. Meteen raadde hij Caimo aan naar de ouders van de kinderen te schrijven om hen gerust te stellen. Als besluit drukte hij de wens uit het geheime en konfidentieel oordeel van Caimo over dat alles te horen ³⁷.

Indien men die kolleges wilde bewaren, dan was de grote moeilijkheid natuurlijk het vinden van mensen die voldoende Engels kenden om er les te geven. Het was in die zin dat Caimo op 20 sept. twee brieven verstuurde naar Brussel, een officieel rapport over de toepassing van de pauselijke breve ³⁸ en een konfidentiële brief aan Starhemberg ³⁹. In beide brieven schreef hij dat hij alles uitgevoerd had wat hem opgedragen was. Wat de Engelse kolleges betrof had hij in beide een sekulier priester geplaatst als rektor maar hij pleitte voor het behoud van enkele jezuïeten om er verder les te geven. Aan Starhemberg vroeg hij zelf aangesteld te worden om die jezuïeten uit te kiezen ⁴⁰, hetgeen de ouders van de kinderen zeker gerust zou stellen. Hij zou trouwens de raad van Starhemberg opvolgen en persoonlijk

---

36. «Il faut prendre des mesures efficaces pour prévenir que ces Maisons ne soient une pépinière où la Société pourrait se conserver et se perpétuer, sous la direction clandestine d'un Supérieur étranger (t.t.z. die in Engeland woont). Il est donc essentiel que ces collèges soient dissous.» ARA., SSO., nr. 1889, nota van de Neny op brief van Caimo, 22 sept. 1773.

37. *Ibidem*, Starhemberg aan Caimo, 18 sept. 1773.

38. ARA., CJ., cart. nr. 24 A.

39. ARA., SSO., nr. 1889.

40. In het officieel rapport had hij gevraagd dat de regering «iemand» zou aanduiden om die taak op zich te nemen.

een brief schrijven naar die ouders. De schikking die hij voorstelde, nl. aan enkele jezuiten gewoon de toelating te geven verder les te geven, ging volgens hem niet in tegen de pauselijke breve. Die jezuiten waren nu immers sekulieren geworden en kwamen zo onder de jurisdictie van de bisschop. Voor de toekomst zag hij als mogelijke oplossing dat hij de hulp zou inroepen van vier bisschoppen van Engeland en van de nuntius te Brussel om voor het nodige personeel te zorgen.

De omzendbrief die Caimo opstelde om op 22 sept. 1773 naar de ouders van de Engelse kinderen te sturen ging wel enigszins de draagwijdte van Starhembergs' brief te buiten. Na kort geschetst te hebben wat er tot nu toe in de Engelse kolleges gebeurd was, vervolgde hij: «Ik weet uit goede bron dat er gegronde hoop bestaat dat dezelfde meesters die tot nu toe onderwezen hebben het zullen mogen blijven verder doen»⁴¹. Hij schreef opnieuw naar de gevolmachtigde minister en stuurde hem ditmaal een exemplaar van de omzendbrief⁴². Ook de Neny kreeg een exemplaar. In zijn bijgevoegde brief gewaagde Caimo niet van de konfidentiële brief van Starhemberg maar zei dat hij zelf naar de ouders wilde schrijven omdat de kommissarissen Vanvolden en Massez⁴³ dit aan de jezuiten verboden hadden, aan wie nochtans die taak op de eerste plaats toekwam⁴⁴. De Neny doorzag de draagwijdte van Caimo's brief aan de ouders en besloot bij Vanvolden en Massez tussen te komen om toch maar de jezuiten zelf te laten schrijven naar de ouders, althans onder twee voorwaarden: ze mochten alleen schrijven over de gezondheid van de kinderen en zeggen dat men er bleef voor zorgen; en de brieven moesten gelezen worden

41. *AE.*, nr. 68, f° 139 v°. Starhemberg had alleen gesproken over de mogelijkheid van tijdelijk enkele jezuiten in de kolleges te behouden totdat men voldoende ander personeel gevonden had.

42. *ARA.*, *SSO.*, nr. 1889, Caimo aan Starhemberg, 22 sept. 1773.

43. Door de regering aangesteld om respektievelijk in het groot en klein Engels kollege de pauselijke breve toe te passen.

44. *ARA.*, *CJ.*, cart. nr. 24 A, Caimo aan de Neny, 22 sept. 1773.

door de kommissarissen en verzegeld in hun aanwezigheid ⁴⁵.

Caimo zelf wenste dus uitdrukkelijk het behoud van meerdere ex-jezuïeten om het onderwijs in de Engelse kolleges te Brugge verder te zetten. Dit had hij duidelijk gesteld in zijn rapport van 20 sept. 1773 en hij zou er later nog op terugkomen. De Neny was er wel voor te vinden om er voorlopig enkele van de ex-jezuïeten te behouden maar dit moest slechts zolang duren tot men voldoende ander personeel gevonden had ⁴⁶. Voortgaande op de nota van de Neny was het *Comité jésuitique* principeel akkoord dat de kolleges moesten ontbonden worden en dat alle maatregelen die men op dit ogenblik nam alleen voorlopig konden zijn ⁴⁷. In feite bedoelde men niet de afschaffing van de scholen op zichzelf maar wel als scholen van de jezuïeten. In hetzelfde *protocole* ontvouwde het *Comité jésuitique* immers voor de gevolmachtigde minister een plan om in de gebouwen van het klein kollege later een nieuwe school te stichten voor Engelse kinderen, die voordelig zou zijn voor de stad Brugge. Van zodra de kommissarissen met hun werk klaar waren, zouden ze daartoe de huidige kinderen kunnen wegsturen, want deze waren daar alleen «*dûs à l'influence des Jésuites en Angleterre*» ⁴⁸.

---

45. ARA., CJ., reg. nr. 2, f° 24-25, de Neny aan Caimo, 24 sept. 1773. Waarschijnlijk verstuurde Caimo uiteindelijk toch de brief naar de ouders. De Neny gaf wel niet de toelating die de bisschop vroeg maar verbood het ook niet duidelijk. Anderzijds lezen we in een *Mémoire sur les Collèges Anglois de Gand et de Bruges*: «On témoigna ces dispositions à l'Evêque de Bruges, mais ce Prélat, quoique non autrement porté pour les Jésuites en général, écrit en Angleterre de ce qu'on lui avoit mandé et il en résulte de là que les Jésuites anglois partoient de l'assurance que les Collèges seroient maintenus tels qu'ils étoient c.à.d. sous la direction des mêmes personnes à l'égard desquelles il n'y auroit aucun autre changement que quant à l'habit.» ARA., KON., 811. Dit *Mémoire*,... waarschijnlijk opgesteld door Le Clerc, lid van de Geheime Raad en van het *Comité jésuitique*, werd door Starhemberg op 25 jan. 1774 naar Kaunitz opgestuurd. *Ibidem*, Starhemberg aan Kaunitz.

46. ARA., CJ., cart. nr. 24 A, *Note sur la lettre de Mr. l'Evêque de Bruges, du 20 sept. 1773, relativement aux Jésuites anglois.*

47. ARA., CJ., reg. nr. 3, f° 7-9, protocole van 24 sept. 1773.

48. *Ibidem*.

Op 26 sept. 1773 richtte Caimo zich opnieuw tot de Neny: «Vindt ge niet dat het absoluut noodzakelijk is voor de goede naam van onze twee Engelse kolleges dat dezelfde meesters er blijven onderwijzen als sekuliere priesters en *clerici* ? Of dan toch tenminste enkele onder hen ? Indien de regering echter bijzondere redenen heeft om nog niets definitiefs te beslissen in verband daarmee, dan kan men mij misschien enkele geheime instructies sturen waardoor ik *«comme de mon chef et comme surveillant sur ces collèges»* zelf het onderwijs wat kan regelen en aan de studenten toelaten nu en dan te gaan wandelen, onder de leiding van hun meesters die het kleet van de sekuliere klerus zouden dragen»⁴⁹. 's Anderendaags schreef Starhemberg aan Caimo, waarschijnlijk nog niet als antwoord op de brief van 26 sept., maar als gevolg van het *protocole* van het *Comité jésuitique* van 24 sept.: «We hebben besloten de twee kolleges voort te zetten met sekuliere priesters, voorlopig vermengd met enkele ex-jezuïeten. We dragen U op om, in akkoord met onze kommissarissen, de sekuliere priesters en de ex-jezuïeten voor die taak aan te duiden»⁵⁰.

Iets dat overal meespeelt maar dat hier niet voldoende werd onderzocht omdat het ons al te ver zou leiden, was de financiële kant van de zaak. De ijver van de wereldlijke macht om de S.J.-kommuniteiten te ontbinden was niet alleen gedikt door hun haat of antipatie tegenover de paters, maar ook door hun verlangen om de goederen van de orde naar de staatskas te doen afvloeien⁵¹. Nu was het normaal dat de jezuïeten, waar het maar enigszins mogelijk was, aan de strenge verordeningen poogden te ontsnappen, tot grote ergernis van de politieke overheid. Ook in Brugge vermoedde men dat de Engelse kolleges meer bezittingen

49. ARA., CJ., cart. nr. 24 A.

50. ARA., CJ., reg. nr. 2, f° 39, Starhemberg aan Caimo, 27 sept. 1773.

51. «Le seul avantage que Marie-Thérèse avait vu dans la suppression, c'était la confiscation des biens de l'Ordre.» P. Bonenfant, *o.c.*, p. 125.

hadden dan zo wel bekenden, vooral dan in het buitenland, en dit was wellicht één van de redenen waarom men zich niet duidelijk uitsprak over de geplande «*dissolution des collèges*»⁵² maar steeds met voorlopige regelingen uitpakte. Men hoopte immers intussen alle goederen van die kolleges te kunnen inpalmen.

Caimo scheen de echte bedoelingen van de politieke overheid dienaangaande echter niet te vatten. Op 28 sept. 1773 schreef hij, in een rapport dat hij naar Starhemberg stuurde, dat hij inderdaad ook vermoedde dat de Engelse jezuiten fondsen hadden in het buitenland maar dat hij die zaak wel kon in het reine trekken door naar de bisschoppen van Engeland te schrijven. En de verklaring voor het geheimhouden van die fondsen vond hij in het principe van het probabilisme dat de jezuiten huldigden en waardoor zij zich niet in geweten verplicht voelden de inkomsten van hun missies aan te geven. Daarbij waren zij overtuigd dat, aangezien de afschaffingsbrevé in Engeland niet aanvaard was door de politieke overheid, zij zich gemachtigd zagen er hun Sociëteit te behouden en een overste te kiezen⁵³. Dat alles schreef Caimo om, als tegenprestatie vanwege de regering, te bekomen dat de ex-jezuiten in Brugge zouden mogen blijven⁵⁴. Hij bereikte echter juist het omgekeerde effect. Voor het *Comité jésuitique* was het nu duidelijk: «*ces observations confirment la nécessité de la dissolution des deux collèges*», vooral omwille van de laatste bewering van Caimo⁵⁵. Wat betreft de mogelijke fondsen in het buitenland zou men wel andere middelen gebruiken om ze te bemachtigen.

52. Andere redenen waren: de Engelse en Ierse katholieken niet ontstemmen, tegemoetkomen aan de brugse magistraat.

53. ARA., CJ., cart. nr. 24 A, *Réflexions pour la conservation de l'Etablissement des deux collèges anglois à Bruges*.

54. *Ibidem*, Caimo aan Starhemberg, 28 sept. 1773.

55. ARA., CJ., reg. nr. 3, f° 60-61, *protocole* van 2 okt. 1773; ARA., CJ., cart. nr. 24 A, model van antwoord aan Caimo, 2 okt. 1773: «*Vos observations démontrent combien il est important que ces Collèges soient dissous pour ne pas nous exposer à y conserver, sous l'autorité d'un supérieur étranger, une colonie de l'Ordre supprimé.*» Die brief werd echter niet verstuurd.

4. Overname van de kolleges door Engelse dominikanen.

Het was Henri de Crumpipen, sekretaris van Staat en Oorlog, die voor het eerst met een voorstel aankwam dat voor de regering op het eerste gezicht een ideale oplossing leek te bieden voor de Engelse kolleges te Brugge: die kolleges gewoonweg in handen geven van de Engelse dominikanen van Bornem. Daarmee zou het onderwijs er verzekerd blijven en meteen kon men definitief alle jezuïeten doorsturen ⁵⁶. Onmiddellijk werd contact opgenomen met de overste van de dominikanen ⁵⁷ en op 8 okt. verscheen reeds een dekreet van de keizerin met de definitieve regeling. Op 15 okt. 1773 zou de overname in Brugge gebeuren. P. Augustin Noël O.P. moest zich samen met enkele konfraters naar het klein kollege begeven en P. Albert Underhill O.P. moest hetzelfde doen m.b.t. het groot kollege. Aan de bisschop van Brugge werd opgedragen om samen met de kommissarissen Vanvolden en Massez de twee paters tot rektor van de kolleges aan te stellen ⁵⁸. Caimo werd van die nieuwe schikking op de hoogte gebracht op 10 okt. 1773, nadat zijn brieven van 5 en 7 okt., waarin hij nogmaals op het behoud van de jezuïeten had aangedrongen, onbeantwoord gebleven waren ⁵⁹.

Ook Vanvolden en Massez werden ingelicht. In de vergadering van 7 okt. 1773 had het *Comité jésuitique* de wens uitgesproken de jezuïeten te verplichten binnen de 24 uur de stad te verlaten en ook zo rap mogelijk het grondgebied van Hare Majesteit te verlaten, maar Starhemberg droeg Crumpipen op die uitspraak enigszins te milderen in zijn

56. ARA., CJ., reg. nr. 3, f° 31, *protocole* van 28 sept. 1773, met verwijzing naar brief van Crumpipen aan Starhemberg.

57. ARA., CJ., reg. nr. 2, f° 47, Starhemberg aan overste van de dominikanen te Bornem, 28 sept. 1773.

58. ARA., CJ., reg. nr. 2, f° 97-98, keizerin aan P. Vincent Tendale, vice-provinciaal van de Engelse dominikanen, 8 okt. 1773. Een kopie van het dekreet bevindt zich in RAG., R.v.VI., nr. 35836.

59. ARA., CJ., reg. nr. 2, f° 9, Starhemberg aan Caimo, 10 okt. 1773.

brief naar Vanvolden en Massez. Men moest volgens Starhemberg aan de paters de keuze laten de stad binnen de 24 uur te verlaten ofwel zich tijdelijk terug te trekken in het Vlaams kollege te Brugge ⁶⁰. Het *Comité jésuitique* droeg aan de kommissarissen op aan iedere pater 100 gld. reisgeld mee te geven en er hen opmerkzaam op te maken dat dit geen onderhoudsgeld betrof ⁶¹. Tenslotte moesten ze de jezuïeten die belast geweest waren met de administratie of die verdacht waren van verduistering van fondsen naar Gent overbrengen ⁶².

Caimo reageerde onmiddellijk op deze nieuwe schikking. Aan Starhemberg deelde hij mee dat hij het nodig achtte aan de bisschoppen van Engeland en aan de ouders van de kinderen te schrijven dat de regering van gedachte veranderd was. Anders zouden ze hem wel gaan wantrouwen, hetgeen hem reeds veel hoofdbreken bezorgd had ⁶³. Dat was natuurlijk niet naar de zin van het *Comité jésuitique*. Aangezien men nooit geopteerd had voor het behoud van die kolleges in de handen van de jezuïeten, ook al had Caimo dit misschien anders begrepen, kon men nu ook niet spreken van een veranderde houding. Het enige wat Caimo mocht schrijven was dat de regering bleef streven naar het behoud van die twee scholen, maar dat zij het goed gevonden had voor het ogenblik de ex-jezuïeten te vervangen door dominiikanen om er het pensioonaat en het onderwijs voort te zetten. En meteen zou hij er goed aan doen te beloven dat hij zou

---

60. De meesten namen die laatste oplossing aan. Cfr. *Mémoire sur les Collèges Anglois*, waarover *supra*, noot 45.

61. «... prévenant tous les individus qu'il ne s'agit point de pension à leur égard.» Uit het reeds vernoemde *Mémoire sur les Collèges Anglois* vernemen we dat dit pensioen hen geweigerd werd omdat ze toch genoeg inkomsten hadden uit Engeland.

62. ARA., CJ., reg. nr. 3, f° 98, *protocole* van 7 okt. 1773; ARA., CJ., reg. nr. 2, f° 95-97, model van brief aan Vanvolden en Massez, 10 okt. 1773.

63. «... sans cela ils pourroient former de mauvais soupçons à mon égard, ce qui me fait déjà beaucoup de peine.» ARA., CJ., cart. nr. 24 A, Caimo aan Starhemberg, 11 okt. 1773.

blijven waken over de opvoeding en het onderricht van de Engelse jeugd in diezelfde kolleges zoals voorheen ⁶⁴. Het is ons onbekend of en in welke zin Caimo naar de Engelse bisschoppen en ouders schreef.

Uit verschillende zaken blijkt dat de regering de nieuwe schikking ook al niet als definitief aanzag, zeker wat betreft het groot kollege. Zo kreeg P. Underhill de opdracht, na zijn aanstelling als rektor van het groot kollege, zich «voorlopig» bezig te houden met het onderwijs en «voorlopig» het pensioonaat open te houden ⁶⁵. Van dat voorlopige was er in de opdracht die P. Noël ontving geen sprake. Crumpipen meende dat het *Comité jésuitique* duidelijk moest weten dat al hetgeen men nu deed met de Engelse dominikanen slechts van tijdelijke aard was ⁶⁶. En in een later verslag kwam men daar ook op terug: men had op de Engelse dominikanen alleen een beroep gedaan «*par forme d'essai*» ⁶⁷. Waarschijnlijk was dit omdat men wist dat de Engelse ouders hun kinderen alleen naar Brugge stuurden omwille van de jezuïeten en hen zouden terugroepen van zodra er andere meesters waren ⁶⁸. Onverwachte gebeurtenissen zouden dit proces echter nog versnellen.

Tijdens de nacht van 14 op 15 okt. 1773, toen de ex-jezuïeten het groot kollege verlaten hadden, ontstond onder de studenten een echte mouterij die verschillende dagen duurde. Caimo kwam tussenbeide en spoorde aan tot gehoorzaamheid aan de nieuwe meesters. Hij werd echter uitgejouwd. De studenten vernielden meerdere meubels, ze staken hun boeken in brand en dit voorbeeld werkte weldra

---

64. ARA., *CJ.*, reg. nr. 2, f° 129, Starhemberg aan Caimo, 14 okt. 1773.

65. «... se chargera provisionnellement de l'enseignement et continuera provisionnellement le pensionat.» ARA., *CJ.*, reg. nr. 2, dekreet van keizerin, 8 okt. 1773.

66. ARA., *SSO.*, nr. 1889, Crumpipen aan Starhemberg, 20 okt. 1773.

67. ARA., *KON.*, nr. 812, *protocole* van het *Comité jésuitique* van 24 aug. 1774.

68. Cfr. *supra*, p. 18-19.

aanstekelijk op de leerlingen van het klein kollege, waar de wanorde echter niet dezelfde vormen aannam als in het groot kollege. Verscheidene studenten ontvluchtten het groot kollege, enkelen werden gevangen genomen en Caimo achtte het noodzakelijk de ouders te verwittigen. Hij maakte een verslag van de gebeurtenissen en stuurde dit naar Brussel ⁶⁹. Voor de leden van het *Comité jésuitique* waren deze gebeurtenissen duidelijk een nieuw bewijs van het slechte opvoedingssysteem van de jezuiteten ⁷⁰.

In een volgende brief aan Starhemberg schreef Caimo dat de woelingen niet alleen te wijten waren aan de studenten maar ook aan de onbekwaamheid van de Engelse dominikanen van het groot kollege om met de jeugd om te gaan. Om te vermijden dat dezelfde woelingen zouden overslaan naar het klein kollege drong hij aan op de herbenoeming van de vroegere rektor P. Aston, samen met nog een paar andere ex-jezuïeten, in dat kollege ⁷¹. En in deze vraag zag hij geen bewijs om door te gaan voor iemand die de zaak van de jezuiteten genegen was ⁷². Hij beoogde slechts twee zaken: vermijden dat de Engelse ouders hem verwijten zouden maken, en aan de stad Brugge wat meer materiële welstand bezorgen ⁷³.

69. ARA., CJ., cart. nr. 24 A, brieven van Caimo aan Starhemberg, 16 en 17 okt. 1773. Zie nog: ARA., CJ., reg. nr. 5, f° 27-28, *protocole* van 7 dec. 1773, met als derde behandelde punt: *Circonstances qui ont amené la suppression provisionnelle du grand collège.*

70. «Il étoit bien étonnant sans doute de trouver dans un collège, des anciens maîtres dont on disait tant de bien, une jeunesse indisciplinée à un point indomptable.» Cfr. *Mémoire sur les Collèges Anglois.*

71. Caimo vroeg niet dat Aston opnieuw rektor zou worden. Hij wenste alleen «... qu'on me donneroit le P. Aston, avec deux ou trois des ci-devant jésuites ...»

72. «Je ne crois pas qu'on dut me soupçonner d'être trop affectionné au parti jésuitique.»

73. «... à procurer à la ville de Bruges une consommation très considérable.» Het is de enige keer dat we deze materiële bekommernis in een brief van Caimo zien opduiken. Zijn vrees voor verwijten vanwege de Engelse ouders en zijn sympathie voor Aston komen echter herhaaldelijk voor. ARA., CJ., cart. nr. 24 A, Caimo aan Starhemberg, 19 okt. 1773.

Geplaatst voor al die feiten ging het *Comité jésuitique* tot de aktie over. Men bedankte Caimo voor zijn hulp bij het herstel van de rust in het groot kollege en men verwittigde hem van de komst van de prokureur-generaal De Causemacker ⁷⁴. Op aanraden van de Crumpipen had men verkozen De Causemacker met heel die zaak te belasten, liever dan de bisschop van Brugge, «*car celui-ci, malgré les éloges que lui donne le Comité, est entièrement jésuite*» ⁷⁵. De prokureur-generaal kreeg de opdracht zich naar Brugge te begeven en een mondeling relaas uit te brengen over de toestand aldaar ⁷⁶.

Over dit relaas en ook over Caimo's brief van 20 okt. beraadde het *Comité jésuitique* zich op 25 okt. Nopens Aston en de andere ex-jezuïeten was de beslissing rap gevallen: er was geen sprake van ze opnieuw te benoemen in het klein kollege. Het groot kollege moest gesloten worden en zijn administratie tijdelijk met die van het klein kollege verenigd worden. De Causemacker moest de dominikanen terug naar Bornem sturen en daarna schrijven naar de ouders van de 40 leerlingen die er nog waren dat het kollege gesloten was en dat ze hun kinderen konden terugroepen «*et en disposer autrement*» ⁷⁷.

Zo gebeurde het dan ook. Het groot kollege werd gesloten en de dominikanen vertrokken weer naar Bornem. De studenten werden tijdelijk in Brugge verspreid over het klein kollege en andere religieuze instellingen tot hun ouders beslist zouden hebben wat hen te doen stond. De ouders zelf werden over het gebeurde ingelicht, terwijl hen meteen gevraagd werd te betalen «*ce qu'ils devoient*» ⁷⁸.

Het *Mémoire sur les Collèges Anglois* geeft een verant-

74. ARA., SSO., 1889, Starhemberg aan Caimo, 20 okt. 1773.

75. *Ibidem*, Crumpipen aan Starhemberg, 20 okt. 1773.

76. RAG., R.v.VI., nr. 36836, Starhemberg aan De Causemacker, 20 okt. 1773.

77. ARA., CJ., reg. nr. 4, f° 33-34, *protocole* van 25 okt. 1773.

78. RAG., R.v.VI., nr. 35836, eksemplaar van gedrukte omzend-brief naar ouders, 3 nov. 1773.

woording voor die toch wel belangrijke maatregel. Het was een feit, aldus de schrijver, dat de dominikanen onbekwaam waren om les te geven in het groot kollege. Maar, zelfs al waren ze bekwaam geweest, dan had het groot kollege toch niet kunnen blijven bestaan. Er bestond immers geen enkel remedie tegen de ongebondenheid van de studenten en daarbij bevond het kollege zich in een zeer wankele en onzekere toestand, omdat het enige wat men wenste de terugkeer van de jezuïeten was. Welnu, dat was onmogelijk. Hun onderwijsmethode, ofschoon minder slecht dan die van de Belgische jezuïeten, was toch zeer middelmatig. En hun gedrag, vooral in financiële zaken, was uiterst verdacht. Daarbij maakte het voor de Staat, materieel gesproken, geen verschil uit of dat groot kollege nu bestond te Bornem dan wel te Brugge ⁷⁹. Voor de brugse magistraat maakte dit echter wel een verschil uit, zoals verder zal aangeduid worden.

5. De sluiting van het klein kollege.

Na de sluiting van het groot Engels kollege te Brugge bleef dus alleen nog het klein kollege over, onder de leiding van de dominikaan P. Noël, die volledig onbekwaam bleek te zijn voor de hem opgedragen taak ⁸⁰. Anderzijds werden in Gent de paters Aston, Angier en Plowden ⁸¹ gevangen gehouden en dienden er als gijzelaars voor het achterstallig kostgeld dat de ouders van de Engelse kinderen nog moesten betalen ⁸². Caimo had zich reeds herhaaldelijk lovend uitgelaten over één van hen, P. Aston, en had steeds geijverd voor diens behoud in het klein kollege.

Gealarmeerd door de sluiting van het groot kollege en waarschijnlijk vermoedend dat het klein kollege eenzelfde

---

79. *Mémoire sur les Collèges Anglois.*

80. Cfr. bv. RAG., *R.v.Vl.*, nr. 35837, De Causemacker aan Leclerc, 28 juni 1774.

81. Aston was rektor geweest van het klein kollege, Angier en Plowden respectievelijk rektor en «minister» van het groot kollege.

82. *Mémoire sur les Collèges Anglois.*

lot zou ondergaan, richtte de brugse magistraat een nieuwe oproep tot de regering om twee van de vroegere meesters aan het hoofd van beide kolleges te plaatsen. Wanneer dat zou gebeurd zijn zouden de Engelse families zeker opnieuw hun kinderen naar Brugge sturen en niet meer naar Luik, waarheen de meeste leerlingen hun vroegere meesters gevolgd waren na de sluiting van het groot kollege. Dat wilde niet zeggen dat die ex-jezuïeten er eeuwig moesten blijven. Sekuliere priesters, die de bisschop van Brugge hen zou toevoegen met de hulp van de Engelse bisschoppen, zouden wel stilaan zorgen voor de volledige overname. De voordeelen van die kolleges waren natuurlijk duidelijk: de vorming van veel brugse jongeren en het profijt dat de stedelijke handel er zou uithalen⁸³. Het *Comité jésuitique* vond dat de magistraat van Brugge toch wel de zaken overdreef waar hij het had over het profijt voor de stedelijke handel. En wat de magistraat ook zei, het verlies van die kolleges kon niet opwegen tegen het gevaar dat het behoud van één jezuïet meebracht⁸⁴.

De gevolmachtigde minister Starhemberg vatte opnieuw zijn oorspronkelijk plan op de beide kolleges met behulp van enkele ex-jezuïeten te herstellen⁸⁵. Uit brieven van de bisschop van Brugge, van de prokureur-generaal van Vlaanderen en van Lord Arundell⁸⁶ had hij heel wat achting gekregen voor P. Aston en meende in hem de geschikte man gevonden te hebben om de Engelse kolleges in Brugge toch

---

83. ARA., KON., nr. 811, O'Donnonghue aan Karel van Lorreinen, s.d. O'Donnonghue was raadspensionaris van de brugse magistraat, cfr. R. Coppieters, *Journal d'événements divers et remarquables (1767-1797)*, gepubliceerd door P. Verhaegen, Brugge, 1907, p. 11, voetnoot 1.

84. ARA., CJ., reg. nr. 5, f° 74-75, *protocole* van 17 dec. 1773.

85. Misschien zat hier wel een beslissing van Wenen achter, waarover echter niets gevonden werd. W.C. Robinson en A. Van Caloen spreken er over (*a.c.*, p. 123) maar geven geen bron aan; P. Bonenfant spreekt er niet over.

86. De familie Arundell de Wardour was een van de leidende families van de Engelse katolieke aristokratie. Hier gaat het om de 8e lord, Henry. P. Bonenfant, *o.c.*, p. 123, voetnoot 1.

nog te redden. Hij riep daartoe een speciale vergadering bijeen, waar men er uiteindelijk in toestemde aan Aston te vragen zelf een plan tot wederoprichting van de kolleges op te stellen ⁸⁷. Einde jan. 1774 kwam Aston met een uitgebreid plan klaar dat via De Causemacker bij het *Comité jésuitique* terecht kwam ⁸⁸. Het advies van het *Comité* behelsde vijf punten: indien men overging tot een nieuwe regeling dan moest de direktie van de scholen zeker in handen komen van een niet-jezuïet, aan te duiden door de regering; wel kon Aston studieprefekt worden; als leraars mocht men drie-vier ex-jezuïeten gebruiken, te kiezen door Aston in akkoord met de bisschop; ook in samenspraak met de bisschop kon men er enkele Engelse sekulieren aan toevoegen; en tenslotte zou het goed zijn de twee kolleges in één gebouw te verenigen ⁸⁹. Vooraleer zich over dat alles uit te spreken meende Aston dat hij eerst het oordeel van de bisschoppen en de meest vooraanstaande katolieken van Engeland moest inwinnen ⁹⁰.

Aston kreeg de toelating om op 22 maart 1774 een brief te versturen naar vier voornamelijk katolieken in Engeland. Er kwamen drie antwoorden binnen en die waren eensluidend negatief. Moore, ex-provinciaal van de Engelse jezuïeten, schreef dat de Engelse katolieken de regeling van 6 febr. niet aanvaardden en geen kinderen meer zouden sturen naar Brugge. Ze waren immers al te ontgoocheld over de voorbije gebeurtenissen ⁹¹. Richard Challonner, apostolisch vikaris van Londen, schreef in dezelfde zin ⁹². Lord

87. Cfr. *Mémoire sur les Collèges Anglois*.

88. RAG., R.v.VI., nr. 35836, plan van Aston; *ibidem*, *Réflexions pour la conservation de l'Etablissement des deux Collèges anglois à Bruges* (van de hand van De Causemacker).

89. *Ibidem*, Starhemberg aan De Causemacker, 6 febr. 1774. Op te merken is wel dat De Causemacker de opdracht krijgt met Aston, Angier en Plowden hierover te spreken «*toujours comme de lui-même et de vive voix*».

90. *Ibidem*, De Causemacker aan Starhemberg, Gent, 21 febr. 1774.

91. *Ibidem*, kopie van antwoord van Moore, Londen, 29 maart 1774.

92. *Ibidem*, antwoord van Challonner, 29 maart 1774.

Arundell gaf een identiek antwoord en zei dat de ouders niet meer zouden toelaten dat hun kinderen nog te lijden zouden hebben zoals dat tot nu toe gebeurd was. En ook Caimo moest het ontgelden: «Aangezien de bisschop van Brugge onze katolieken reeds eenmaal bedrogen heeft, kunnen ze geen vertrouwen meer schenken aan een plan van hem tot wederoprichting van de kolleges»⁹³.

Daarmee was iedere mogelijkheid tot herstel van de twee kolleges met behulp van de Engelse ex-jezuïeten uitgesloten. Nu groeiden ook de protesten van de drie gevangenen Aston, Angier en Plowden, die men tot nu toe had pogen te bedwingen door het vooruitzicht op een voor hen gunstig herstel van de situatie⁹⁴. Op 10 mei 1774 schreef Arundell aan Aston dat de ouders het recht opeisten vrijelijk te beschikken over hun geld en dat de regering niet hoefde te wachten op de betaling van het achterstallige kostgeld. Hij vond het daarbij onrechtvaardig dat men daarvoor drie paters als gijzelaars vasthield⁹⁵. Aston stuurde deze brief door aan De Causemacker en dit moet uiteindelijk hun vrijlating bewerkt hebben. Op 20 mei 1774 gaf Starhemberg aan De Causemacker de opdracht de drie ex-jezuïeten vrij te laten en hen het land te doen verlaten⁹⁶. Angier vertrok naar Engeland terwijl de twee anderen zich naar Luik begaven⁹⁷.

Intussen werd de toestand in het klein kollege steeds erger. P. Noël was volledig onbekwaam en nam willekeurige beslissingen⁹⁸. Ook financieel was de toestand onhoudbaar geworden⁹⁹. Het aantal kinderen zelf liep voortdurend te

93. *Ibidem*, antwoord van Arundell, 5 april 1774. In zijn kritiek op Caimo doelt Arundell waarschijnlijk op de omzendbrief van 22 sept. 1773 waarin de bisschop, eigenlijk ten onrechte of minstens voorbarig, een herstel van de vroegere toestand in het vooruitzicht gesteld had. Cfr. *supra*, noot 41.

94. *Ibidem*, Starhemberg aan De Causemacker, 11 maart 1774.

95. *Ibidem*.

96. *Ibidem*.

97. *Ibidem*, De Causemacker aan Crumpipen, 30 mei 1774.

98. Zo stuurde hij bv. zonder de regering te raadplegen, zomaar leraars door die hem niet aanstonden. ARA., SSO., 1878 A, De Causemacker aan Crumpipen, Gent, 20 sept. 1774.

99. P. Bonenfant, *o.c.*, p. 121.

rug¹⁰⁰. Alles bij elkaar dus een bedenkelijke toestand, waaraan ook het vooruitzicht op Engelse sekulieren niet veel zou veranderen. Het *Comité jésuitique* meende dat de regering haar fondsen beter zou gebruiken voor de eigen inlandse kinderen en dus maar definitief de Engelse school te Brugge zou sluiten. De kinderen van het klein kollege zou men kunnen overbrengen naar de school van de Eremijten te Wilhours bij Ath, die van het groot kollege (die sinds de gebeurtenissen van okt. 1773 in het klein kollege woonden) naar Bornem of naar Doornik¹⁰¹. Uiteindelijk werd een beslissing in die zin genomen. De sluiting van het kollege werd gesteld op 15 jan. 1775 en aan de ouders werd tijdig een brief gestuurd om hen de gelegenheid te bieden te beslissen wat ze met hun kinderen wilden doen¹⁰². Alles gebeurde zoals voorzien en vanuit Luik schreef Aston twee dagen na de sluiting van het kollege: «*Je regrette tous les jours la perte de nos collèges. Une défiance mutuelle a tout ruiné*»¹⁰³. Die laatste uitspraak resumeert goed de gebeurtenissen te Brugge.

Was Caimo wel zo «*entièrement jésuite*» als Crumpipen schreef¹⁰⁴? Twee zaken zouden Crumpipen tot die affirmatie hebben kunnen aanzetten: het feit dat Caimo eigenlijk altijd voorstander geweest is van het behoud van enkele ex-jezuïeten in de Engelse kolleges van Brugge, en zijn grote eerbied voor de rektor van het klein kollege, P. William Aston. Zelf nam hij herhaaldelijk het initiatief om tenminste het onderwijs in de beide kolleges in de handen van de jezuïeten te laten en, wanneer iemand anders een dergelijk initiatief nam, was hij steeds bereid te helpen¹⁰⁵.

100. Op 11 dec. 1774 zouden er nog zeven geweest zijn. RAG., R.v.VI., nr. 35837, Starhemberg aan De Causemacker.

101. ARA., KON., nr. 812, *extrait de protocole* van 24 aug. 1774.

102. RAG., R.v.VI., nr. 35837, Starhemberg aan De Causemacker, 11 dec. 1774, met de praktische regeling voor de sluiting.

103. *Ibidem*, Aston aan De Causemacker, Luik, 17 jan. 1775.

104. Cfr. *supra*, p. 25.

105. En in die zin verdiende hij zeker niet het verwijt van Lord Arundell, waarover *supra*, p. 29.

Heel de vraag is echter: waarom deed hij het ? Geeft hij-zelf niet de oplossing wanneer hij schrijft dat hij het deed om de katolieken van Engeland en de magistraat van Brugge goed te stemmen ¹⁰⁶ ? We mogen gerust aannemen dat hij de benaming «*entièrement jésuite*» niet verdiende. Voor-eerst betrof het hier alleen de Engelse kolleges — nergens werd immers een aanduiding gevonden dat hij ook voor het behoud van het Vlaams kollege pleitte — en bovendien ging het hier niet om de jezuiten als zodanig. De enige bedoeling van Caimo was de Engelse kolleges te redden, en het behoud van de jezuiten was slechts het accidentele middel daartoe. Waarschijnlijk moeten we dan de woorden van Crumphen zó verstaan dat iedereen die niet tenvolle kon intreden in de ideeën en de werkwijze van de regering, automatisch bij de tegenpartij geklasseerd werd, die in dit geval de jezuiten waren.

R. CLEMENT

---

106. Cfr. *supra*, p. 191. Chadwick zegt dat Caimo ook het katholicisme zelf in Engeland voor ogen had: «Trained ad Louvain in the pervading anti-Jesuit atmosphere, he was nevertheless aware that if the two Colleges were to continue to function, for the good of Catholicism in England and the financial profit of Bruges, it would be necessary at least for a time to retain the service of the ex-Jesuits». H. Chadwick, *St. Omers to Stonyhurst. St. Omers, 1593. Bruges, 1762. Liege, 1773. Stonyhurst, 1794*, Londen, 1962, p. 341.